

**GOSPODARSTWA ROLNE Z OBSZARÓW
O SZCZEGÓLNIIE DUŻEJ WARTOŚCI PRZYRODNICZEJ (HNV)
NA TLE GOSPODARSTW POZOSTAŁYCH**

MAREK ZIELIŃSKI
JOLANTA SOBIERAJEWSKA

Abstrakt

W opracowaniu dokonano analizy porównawczej obszarów (gmin) o różnym nasyceniu użytkami rolnymi High Nature Value (UR HNV) oraz oceny funkcjonowania gospodarstw rolnych z tych obszarów w Polsce. W pierwszej kolejności wydzielono trzy grupy gmin różniących się udziałem UR HNV w powierzchni ogółem. Pierwszą grupę stanowiły gminy o udziale UR HNV w powierzchni ogółem wynoszącym poniżej 10% (gminy I), drugą gminy o udziale UR HNV równym bądź większym od 10 i mniejszym od 40%, a trzecią gminy o udziale UR HNV co najmniej 40% (gminy III). W gminach tych ocenie poddano przeciętną liczbę gospodarstw rolnych wraz z ich przeciętną powierzchnią UR, udział procentowy (%) gmin z gospodarstwami rolnymi o przeciętnej powierzchni UR równej bądź większej od średniej dla Polski, a także zmianę % liczby ludności i udział % gmin o spadku liczby ludności o co najmniej 5% w latach 2004-2017 oraz ich przeciętny wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej (WRPP). W następnej kolejności ocenie funkcjonowania poddano 2878 gospodarstw z produkcją roślinną, zwierzęcą i wielostronną (roślinno-zwierzęcą) z tych gmin, które prowadziły nieprzerwanie rachunkowość dla Polskiego FADN w latach 2014-2016. W ocenie tej wzięto pod uwagę ich potencjał produkcyjny, organizację produkcji, produktywność ziemi i pracy oraz dochód w przeliczeniu na 1 FWU. W opracowaniu wykorzystano dane Agencji Restrukturyzacji

i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR), Instytutu Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – PIB (IUNG-PIB), dane z gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość dla Polskiego FADN w latach 2014-2016, a także dane literaturowe.

Słowa kluczowe: użytki rolne High Nature Value (UR HNV), krajobraz, bioróżnorodność, gospodarstwo rolne, dochód na 1 FWU.

Kody JEL: Q15, Q57, Q59.

Wstęp

Według dotychczasowych ustaleń Komisji Europejskiej (KE) wspólna polityka rolna Unii Europejskiej (WPR UE) po 2020 r. będzie wzmocniała wkład sektora rolnictwa w zakresie ochrony krajobrazu i różnorodności biologicznej na obszarach wiejskich (KE, 2017). W tym kontekście nad wyraz ważną staje się zatem rola sektora rolnictwa w ochronie krajobrazu i różnorodności biologicznej obszarów wiejskich o szczególnie dużej wartości przyrodniczej. Tym bardziej że nadal postępują na nich niekorzystne zmiany. Szacuje się bowiem, że w Unii Europejskiej stan ok. 39% cennych siedlisk przyrodniczych wciąż ulega pogorszeniu, ponadto w dalszym ciągu spada liczba ptaków krajobrazu rolniczego oraz populacja dzikich pszczół (KE, 2014b; 2015; dane OECD)¹.

W Unii Europejskiej ochronie krajobrazu i różnorodności biologicznej obszarów wiejskich powinny służyć zwłaszcza gospodarstwa rolne prowadzące działalność rolniczą na użytkach rolnych (UR) o szczególnie dużej wartości przyrodniczej, tj. na UR High Nature Value (UR HNV)². W tym kontekście, trzeba podkreślić, że KE we wszystkich krajach członkowskich UE wskazała konieczność wyznaczenia i monitorowania obszarów UR HNV na potrzeby oceny efektów działań realizowanych w ramach PROW 2014-2020 (KE, 2014a; 2016; 2017).

W 2018 roku Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB (IERiGŻ-PIB), Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – PIB (IUNG-PIB), Instytut Środowiska Rolniczego i Leśnego – PAN (IŚRiL-PAN), Instytut Technologiczno-Przyrodniczy (ITP) oraz Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków (OTOP) na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW) i KE wyznaczyły trzy warianty obszarów potencjalnych UR HNV w Polsce (Matyka i in., 2019; Zieliński, Sobierajewska i Kagan, 2017). Ustalono, że obszary te powinny charakteryzować się dużym nasyceniem gospodarstw z ekstensywną organizacją produkcji funkcjonujących w otoczeniu terenów o dużej cennie przyrodniczej, tj. trwałych użytków zielonych, lasów, wód śródlądowych oraz innych obszarów nie poddanych antropopresji. W opracowaniu tym zawarto wyniki analiz dotyczące wariantu z największą potencjalną powierzchnią UR HNV w Polsce.

---

¹ W UE ok. 180 gatunków dzikich pszczół zagrożone jest wyginięciem (KE, 2014).

² W UE termin HNV zaczęto stosować od 1993 r w odniesieniu do systemów produkcji rolniczej sprzyjających ochronie krajobrazu i różnorodności biologicznej obszarów wiejskich (Baldock, Beaufoy, Bennett i Clark, 1993).

Biorąc pod uwagę ustalenia KE o potrzebie wzmocnienia w unijnej perspektywie finansowej po 2020 roku roli sektora rolnictwa w ochronie krajobrazu i różnorodności biologicznej obszarów wiejskich oraz zróżnicowany rozkład obszarów o urozmaiconym krajobrazie i sprzyjających ochronie różnorodności biologicznej w ujęciu regionalnym w Polsce, zasadna jest zatem analiza porównawcza obszarów (gmin) o różnym nasyceniu UR HNV oraz ocena funkcjonowania gospodarstw rolnych z tych obszarów.

Metoda

Dla realizacji celu analizy przyporządkowana została struktura opracowania, na który składają się dwa podrozdziały wynikowe. W pierwszym podrozdziale wynikowym dokonano charakterystyki gmin z różnym udziałem UR HNV w powierzchni ogółem w Polsce na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARIMR), Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) oraz IUNG-PIB. W tym celu w analizie wykorzystano wybrane dane z 2478 gmin w Polsce, w tym z 1363 gmin o udziale UR HNV w powierzchni ogółem wynoszącym poniżej 10% (gminy I)³, z 768 gmin o udziale UR HNV równym bądź większym od 10 i mniejszym od 40% (gminy II) oraz z 347 gmin o udziale UR HNV co najmniej 40% (gminy III)⁴.

W analizie porównawczej gmin I, II i III wzięto pod uwagę:

- przeciętną liczbę gospodarstw rolnych oraz ich przeciętną powierzchnię UR, a także udział procentowy (%) gmin z gospodarstwami rolnymi o przeciętnej powierzchni UR równej bądź większej od średniej dla Polski⁵;
- zmianę % liczby ludności oraz udział % gmin o spadku liczby ludności o co najmniej 5% w latach 2004-2017;
- przeciętny wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej (WRPP)⁶.

W drugim podrozdziale wynikowym zawarto natomiast ocenę porównawczą 2878 gospodarstw z gmin I, II i III, które prowadziły nieprzerwanie rachunkowość dla Polskiego FADN w latach 2014-2016. Wśród gospodarstw z gmin I wydzielono 744 gospodarstw z produkcją roślinną, 447 z produkcją wielostronną (roślinno-zwierzęcą) oraz 171 z produkcją zwierzęcą. Natomiast wśród gospodarstw z gmin II odpowiednio 412 gospodarstw z produkcją roślinną, 301 z produkcją wielostronną i 431 z produkcją zwierzęcą, a w przypadku gmin III odpowiednio 106 gospodarstw z produkcją roślinną, 101 gospodarstw z produkcją wielostronną oraz 165 z produkcją zwierzęcą.

W wydzielonych grupach gospodarstw nie uwzględniono gospodarstw z intensywną organizacją produkcji, których wpływ na ochronę krajobrazu i różnorod-

³ W grupie I zawarto również gminy bez UR HNV.

⁴ W Polsce według stanu na 1.01.2016 r. jest 2478 gmin.

⁵ W Polsce średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego w 2016 r. wyniosła 10,3 ha UR (GUS, 2017).

⁶ Wskaźnik WRPP uwzględnia czynniki wpływające na jakość przyrodniczych warunków gospodarowania takich jak: jakość gleb, warunki wodne, rzeźba terenu oraz agroklimat. Każdemu z nich przypisano wagę proporcjonalną do jego wpływu na plon roślin uprawnych (GUS, 2013).

ności biologicznej obszarów wiejskich jest często negatywny, a wpływ obszarów o dużej wartości przyrodniczej na ich efekty produkcyjne i ekonomiczne jest zazwyczaj niewielki⁷. W tego typu gospodarstwach produkcja zwierzęca prowadzona jest bowiem często przy dużym udziale pasz z zakupu, z kolei roślinna (uprawy ogrodnicze i trwałe) często przy wykorzystaniu osłon i nawadniana.

W analizie porównawczej gospodarstw wzięto pod uwagę ich:

1) potencjał produkcyjny;

- powierzchnię UR wyrażoną w ha, na którą składają się: ziemia własna, ziemia dzierżawiona na jeden rok lub dłużej, ziemia użytkowana na zasadzie udziału w zbiorze z właścicielem, a także ugory i odłogi;
- nakłady pracy ogółem w przeliczeniu na 1 ha UR, obejmujących całkowite nakłady pracy ludzkiej w ramach działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego określone w godz.;
- wartość kapitału (tys. zł);

2) organizację produkcji;

- udział gruntów ornych (GO) w użytkach rolnych (%);
- udział trwałych użytków zielonych (TUZ) w użytkach rolnych (%);
- obsadę zwierząt wyrażoną w sztukach przeliczeniowych na 1 ha UR (LU/ha UR);

3) produktywność i sytuację ekonomiczną;

- produktywność ziemi ustaloną jako relacja wartości produkcji ogółem w gospodarstwie do powierzchni użytków rolnych (tys. zł/ha UR);
- produktywność pracy ustaloną jako relacja wartości produkcji ogółem do liczby osób pełnozatrudnionych (AWU) (tys. zł/AWU);
- dochód z gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na jednostkę pracy własnej kierownika gospodarstwa i członków jego rodziny wyrażonej w Family Work Unit (FWU) (tys. zł/FWU).

Charakterystyka gmin o różnym udziale UR HNV w powierzchni ogółem w Polsce

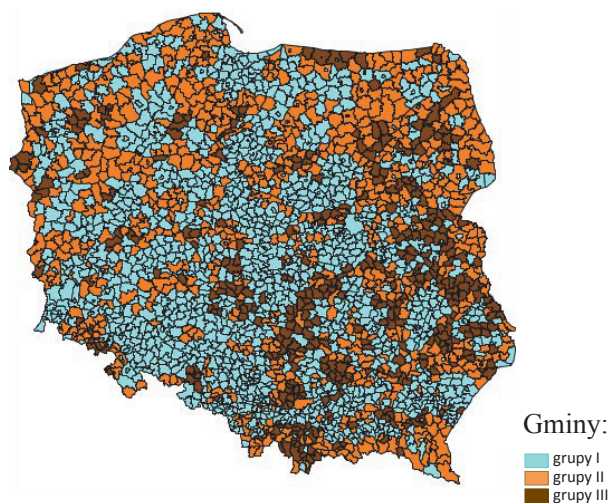
Jak wspomniano we wstępie, w opracowaniu zawarto wyniki analiz dotyczących jednej z trzech propozycji obszarów UR HNV w Polsce. Według ustaleń IERiGŻ-PIB, IUNG-PIB, IŚRiL-PAN, ITP oraz OTOP z 2018 r. w wariancie tym powierzchnia potencjalnych UR HNV była największa i wyniosła 4,1 mln ha⁸.

W Polsce 55,0% (1363) gmin znajduje się w grupie I, 31,0% (768) w grupie II, a pozostałe 14,0% (347) w grupie III. Gminy z największym udziałem UR HNV w powierzchni ogółem znajdują się szczególnie w województwie lubelskim, ma-

⁷ Za gospodarstwa z intensywną organizacją produkcji uznano te, które przekroczyły wartość progową co najmniej jednego z trzech wydzielonych wskaźników techniczno-organizacyjnych (obsada zwierząt równa bądź większa od 0,9 LU na 1 ha użytków rolnych, udział upraw trwałych w użytkach rolnych równy bądź większy od 35,7%, udział upraw ogrodniczych w użytkach rolnych równy bądź większy od 15,0%). Metodę wydzielania gospodarstw z intensywną organizacją produkcji szczegółowo opisano w opracowaniu pt. *Description and results of the fine – tuning procedure’s application in Poland* (IERiGŻ-PIB i MRiRW, 2017) oraz *Aktualizacja metody wyznaczania gospodarstw i obszarów o ekstensywnej produkcji rolnej w ramach HNV wraz z obszarami charakterystycznymi dla HNV* (wariant II) (Zieliński, Sobierajewska i Kagan, 2017).

⁸ Według maksymalnego kwalifikowanego obszaru (MKO) (Matyka i in., 2019).

łopolskim, mazowieckim, podlaskim i świętokrzyskim (mapa 1). Trzeba dodać, że w Polsce istnieje 10 gmin o udziale UR HNV w powierzchni ogółem wynoszącym co najmniej 70,0%.

Mapa 1. Rozmieszczenie gmin I, II i III w Polsce.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych IUNG-PIB, IERiGŻ-PIB, ÍSRiL-PAN, ITP oraz OTOP z 2018 r.

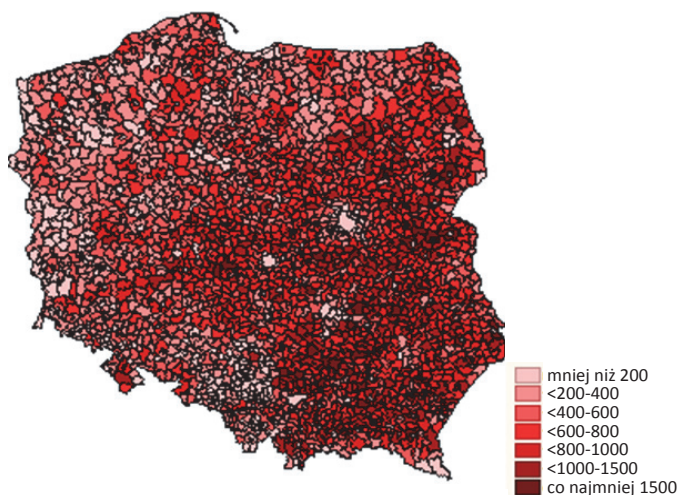
W Polsce na poziomie gmin występują wyraźne różnice w przeciętnej liczbie gospodarstw rolnych oraz w ich przeciętnej powierzchni UR (mapy 2 i 3). Stwierdzono, że w gminach wraz ze wzrostem udziału UR HNV w powierzchni ogółem wzrastała przeciętna liczba gospodarstw rolnych. W gminach I ich liczba wyniosła 466, w gminach II – 525, a w gminach III – 675 (dane ARiMR, stan na 31.12.2017 r.).

W gminach I, II i III zauważono ponadto różnice w przeciętnej powierzchni gospodarstw rolnych. W gminach I i II przeciętna powierzchnia gospodarstw rolnych wyniosła bowiem odpowiednio 12 i 12,1 ha UR, podczas gdy w gminach III – 8,5 ha UR. W dodatku w gminach I i II udział gmin z przeciętną powierzchnią gospodarstw rolnych równą bądź większą od jej średniej dla kraju wyniósł odpowiednio 48,1 i 50,9%. Z kolei w gminach III udział takich gmin był zdecydowanie mniejszy i wyniósł 24,4% (tab. 1).

Ważnymi elementami różnicującymi analizowane gminy jest również % zmiana liczby ludności oraz % udział gmin ze spadkiem liczby ludności o co najmniej 5% w latach 2004-2017. Ustalono, że w gminach I i II wystąpił przeciętny wzrost liczby ludności odpowiednio o 3,0 i 2,5%, podczas gdy % udział gmin o spadku liczby ludności o co najmniej 5% w obydwu grupach gmin był identyczny i wyniósł 22,0%. W zdecydowanie gorszej sytuacji pod tym względem były gminy III. W przypadku tych gmin nastąpił bowiem spadek liczby ludności o 1,2%, a udział gmin o spadku liczby ludności o co najmniej 5% wyniósł 39,0%.

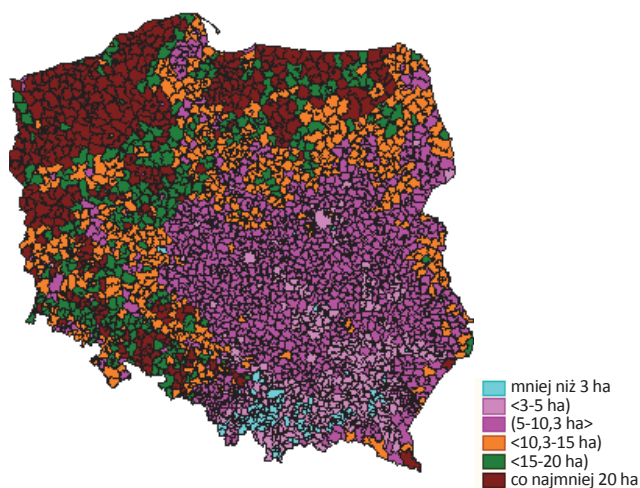

Wśród czynników mających duży wpływ na możliwości funkcjonowania gospodarstw rolnych z gmin I, II i III należy wyróżnić ich przyrodnicze warunki gospodarowania. Warunki te scharakteryzowano wykorzystując wskaźnik WRPP. W Polsce przeciętny WRPP wynosi 66,8 pkt., aczkolwiek w gminach jest on silnie zróżnicowany (mapa 4). W przypadku gmin I był on największy i wyniósł 70,1 pkt, podczas gdy w gminach II i III był wyraźnie mniejszy i wyniósł odpowiednio 59,7 i 61,8 pkt. W przypadku gmin II i III wskaźnik ten był zatem mniejszy od średniej dla kraju (tab. 1).

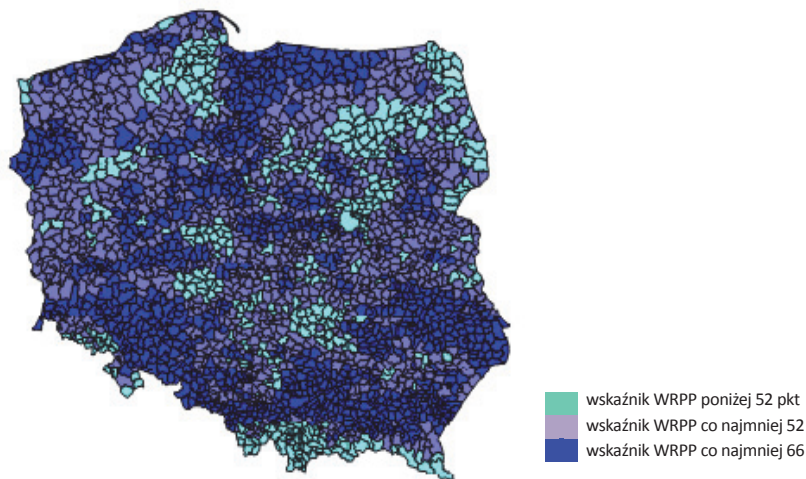
Mapa 2. Przeciętna liczba gospodarstw rolnych w gminach w Polsce w 2017 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR, stan na 31.12.2017 r.

Mapa 3. Przeciętna powierzchnia UR gospodarstw rolnych w gminach w Polsce w 2017 r.

Źródło: jak do mapy 2.

Mapa 4. Przeciętna wielkość wskaźnika WRPP (pkt) w gminach w Polsce.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych IUNG-PIB.

Tabela 1

Wybrane charakterystyki dla gmin I, II i III w Polsce

Wyszczególnienie	Gminy z:		
	grupy I	grupy II	grupy III
Udział % gmin w Polsce	55,0	31,0	14,0
Przeciętna liczba gospodarstw rolnych w gminie	466	525	675
Przeciętna powierzchnia gospodarstwa rolnego (ha UR)	12,0	12,1	8,5
Udział % gmin o przeciętnej powierzchni gospodarstwa rolnego równiej bądź większej od średniej dla kraju	48,1	50,9	24,4
Zmiana % liczby ludności w latach 2004-2017 (2004 r. = 100%)	103,0	102,5	98,8
Udział gmin o spadku liczby ludności o co najmniej 5% w latach 2004-2017 (%)	22,0	22,0	39,0
Wskaźnik Waloryzacji Rolniczej Przestrzeni Produkcyjnej (WRPP) (pkt)	70,1	59,7	61,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR – stan na 31.12.2017 r., GUS i IUNG-PIB.

Charakterystyka gospodarstw rolnych z gmin o różnym udziale UR HNV w powierzchni ogółem w Polsce

Jak wynika z danych w tabeli 2, gospodarstwa z gmin III w porównaniu do analogicznych gospodarstw z gmin I i II miały mniejszą powierzchnię UR. W gospodarstwach z produkcją roślinną była ona mniejsza odpowiednio o 29,0 i 22,1%, w gospodarstwach z produkcją zwierzęcą odpowiednio o 17,0 i 12,1%, a w gospodarstwach z produkcją wielostronną odpowiednio o 29,9 i 19,1%.

Jeśli chodzi o nakłady pracy w przeliczeniu na 1 ha UR, to gospodarstwa z gmin III ponosiły największe jej nakłady. W gospodarstwach z produkcją roślinną były one większe od analogicznych gospodarstw z gmin I i II odpowiednio o 40,4 i 26,7%, w gospodarstwach z produkcją zwierzęcą odpowiednio o 11,9 i 8,9%, a w gospodarstwach z produkcją wielostronną odpowiednio o 37,4 i 25,3%. W gospodarstwach z gmin III niezależnie od analizowanego typu rolniczego na większe nakłady pracy w przeliczeniu na 1 ha UR wpływ miała mniejsza wartość kapitału, która uniemożliwiała im ograniczanie nakładów pracy w procesie produkcji rolniczej (tab. 2).

Tabela 2

Potencjał produkcyjny gospodarstw z produkcją roślinną, zwierzęcą i wielostronną z gmin I, II i III w Polsce w latach 2014-2016

Wyszczególnienie	Gospodarstwa z gmin:		
	grupy I	grupy II	grupy III
	Gospodarstwa z produkcją roślinną		
Powierzchnia UR (ha)	60,7	55,3	43,1
Nakłady pracy w przeliczeniu na 1 ha UR (godz.)	56,5	62,6	79,3
Wartość kapitału (tys. zł)	420,3	386,1	352,1
	Gospodarstwa z produkcją zwierzęcą		
Powierzchnia UR (ha)	37,7	35,6	31,3
Nakłady pracy w przeliczeniu na 1 ha UR (godz.)	106,6	109,5	119,3
Wartość kapitału (tys. zł)	308,0	274,9	258,5
	Gospodarstwa z produkcją wielostronną		
Powierzchnia UR (ha)	33,8	29,3	23,7
Nakłady pracy w przeliczeniu na 1 ha UR (godz.)	110,9	121,6	152,4
Wartość kapitału (tys. zł)	269,8	239,2	194,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN za lata 2014-2016 r.

Organizacja produkcji w gospodarstwie rolnym może być charakteryzowana wieloma wskaźnikami. Dla potrzeb tej analizy uwzględniono trzy z nich, a mianowicie udział GO w UR, udział TUZ w UR oraz obsadę zwierząt w przeliczeniu na 1 ha UR. Z tabeli 3 wynika, że w gospodarstwach z produkcją zwierzęcą i wielostronną z gmin z grupy III w porównaniu do analogicznych gospodarstw z gmin I i II mniejszy był udział GO w UR, natomiast większy udział TUZ w UR. Nieco inaczej było w przypadku obsady zwierząt w przeliczeniu na 1 ha UR. W gospodarstwach tych z gmin II i III była ona bowiem identyczna i jednocześnie mniejsza niż w analogicznych gospodarstwach z gmin I. Oznacza to, że gospodarstwa te z gmin II i III charakteryzowały się mniej intensywną organizacją produkcji zwierzęcej. Trzeba również dodać, że w przypadku gospodarstw z produkcją roślinną w porównaniu do gospodarstw z produkcją zwierzęcą i wielostronną bez względu na położenie znacząco większy był udział GO w UR, z kolei wskaźnik udziału TUZ w UR oraz obsada zwierząt w przeliczeniu na 1 ha UR miały w ich przypadku marginalne znaczenie (tab. 3).

Tabela 3

Wybrane charakterystyki organizacji produkcji w gospodarstwach z produkcją roślinną, zwierzęcą i wielostronną z gmin I, II i III w Polsce w latach 2014-2016

Wyszczególnienie	Gospodarstwa z gmin:		
	grupy I	grupy II	grupy III
	Gospodarstwa z produkcją roślinną		
Udział GO w UR (%)	95,9	93,0	93,5
Udział TUZ w UR (%)	2,3	3,2	3,6
Obsada zwierząt w przeliczeniu na 1 ha UR (LU)	0,05	0,05	0,05
	Gospodarstwa z produkcją zwierzęcą		
Udział GO w UR (%)	64,1	50,9	46,9
Udział TUZ w UR (%)	35,5	48,3	52,9
Obsada zwierząt w przeliczeniu na 1 ha UR (LU)	0,7	0,6	0,6
	Gospodarstwa z produkcją wielostronną		
Udział GO w UR (%)	84,3	79,9	78,4
Udział TUZ w UR (%)	14,4	18,6	21,0
Obsada zwierząt w przeliczeniu na 1 ha UR (LU)	0,6	0,5	0,5

Źródło: jak w tabeli 2.

Gospodarstwa z gmin III w porównaniu do analogicznych gospodarstw z gmin I i II miały mniejszą produktywność ziemi i pracy. Największa różnica na ich niekorzyść w produktywności ziemi wystąpiła w gospodarstwach z produkcją zwierzęcą i wyniosła odpowiednio 20,5 i 8,8%, a w produktywności pracy w gospodarstwach z produkcją wielostronną i wyniosła odpowiednio 35,6 i 21,9% (tab. 4).

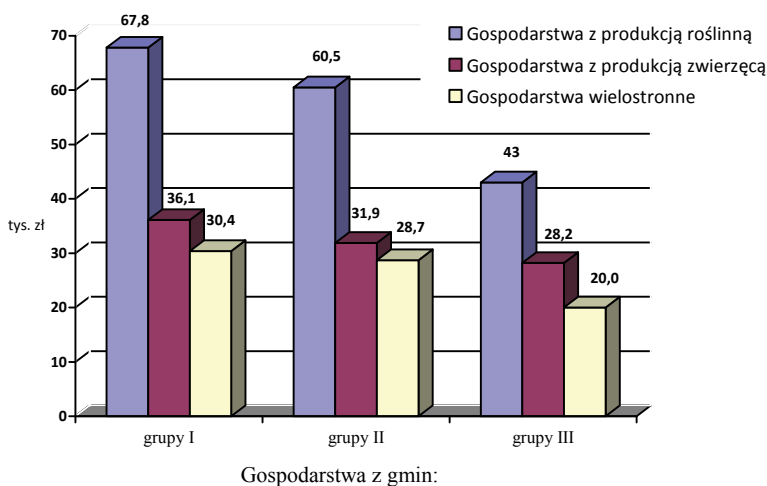
Tabela 4

Produktywność ziemi i pracy w gospodarstwach z produkcją roślinną, zwierzęcą i wielostronną z gmin I, II i III w Polsce w latach 2014-2016

Wyszczególnienie	Gospodarstwa z gmin:		
	grupy I	grupy II	grupy III
	Gospodarstwa z produkcją roślinną		
Produktywność ziemi (tys. zł/ha UR)	3,9	3,8	3,7
Produktywność pracy (tys. zł/AWU)	144,9	120,2	94,3
	Gospodarstwa z produkcją zwierzęcą		
Produktywność ziemi (tys. zł/ha UR)	3,9	3,4	3,1
Produktywność pracy (tys. zł/AWU)	79,0	64,6	54,5
	Gospodarstwa z produkcją wielostronną		
Produktywność ziemi (tys. zł/ha UR)	4,2	3,9	3,7
Produktywność pracy (tys. zł/AWU)	80,9	66,7	52,1

Źródło: jak w tabeli 2.

Do oceny sytuacji ekonomicznej gospodarstw z gmin I, II i III posłużono się dochodem w przeliczeniu na 1 FWU. Ustalono, że gospodarstwa z gmin III aniżeli analogiczne gospodarstwa z gmin I i II miały ten dochód mniejszy. W gospodarstwach z produkcją roślinną był on mniejszy odpowiednio o 36,6 i 28,9%, w gospodarstwach z produkcją zwierzęcą odpowiednio o 21,9 i 11,6%, a w gospodarstwach z produkcją wielostronną odpowiednio o 34,2 i 30,3%. Należy dodać, że w zdecydowanie najgorszej sytuacji pod względem dochodu w przeliczeniu na 1 FWU były gospodarstwa z produkcją wielostronną z gmin III, w których wyniósł on 20 tys. zł. Oznacza to, że w gospodarstwach tych dochód ten zapewniał opłatę pracy własnej właściciela i członków jego rodziny jedynie na poziomie 63,9% opłaty parytetowej odpowiadającej średniej rocznej płacy netto w gospodarce narodowej w latach 2014-2016⁹ (rys. 1).

Rys. 1. Dochód w przeliczeniu na 1 FWU w gospodarstwach z produkcją roślinną, zwierzęcą i wielostronną z gmin I, II i III w Polsce w latach 2014-2016.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN za lata 2014-2016.

Podsumowanie i wnioski

W opracowaniu dokonano analizy porównawczej gmin o różnym nasyceniu UR HNV w Polsce na podstawie danych ARIMR, GUS i IUNG-PIB, a także dokonano oceny porównawczej gospodarstw rolnych z tych gmin na podstawie danych Polskiego FADN za lata 2014-2016.

W pierwszym podrozdziale wynikowym w ramach gmin ogółem w Polsce wydzielono trzy grupy gmin różniących się udziałem UR HNV w powierzchni ogółem.

⁹ W latach 2014-2016 przeciętne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej wyniosło 31,3 tys. zł (Abramczuk, Czuliwska, Jabłoński i Żekało, 2015; Abramczuk, Augustyńska, Czuliwska i Żekało, 2016; Abramczuk, Augustyńska, Bębenista i Żekało, 2018).

Pierwszą podgrupę stanowiło 1363 gmin o udziale UR HNV w powierzchni ogółem wynoszącym poniżej 10% (gminy I), drugą 768 gmin o udziale UR HNV równym bądź większym od 10 i mniejszym od 40%, a trzecią 347 gmin o udziale UR HNV co najmniej 40% (gminy III). W analizie porównawczej wzięto pod uwagę ich przeciętną liczbę gospodarstw rolnych oraz ich przeciętną powierzchnię UR, udział % gmin z gospodarstwami rolnymi o przeciętnej powierzchni UR równej bądź większej od średniej dla Polski, zmianę % liczby ludności i udział % gmin o spadku liczby ludności o co najmniej 5% w latach 2004-2017, a także przeciętny wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej (WRPP).

W drugim podrozdziale wynikowym ocenie porównawczej poddano 2878 gospodarstw z produkcją roślinną, zwierzęcą i wielostronną (roślinno-zwierzęcą) z gmin I; II i III, które prowadziły nieprzerwanie rachunkowość dla Polskiego FADN w latach 2014-2016. W ocenie tej wzięto pod uwagę ich potencjał produkcyjny, organizację produkcji, produktywność ziemi i pracy oraz dochód w przeliczeniu na 1 FWU.

Z ustaleń dokonanych na podstawie przeprowadzonej analizy wynikają następujące wnioski:

- Polska ma duży potencjał potencjalnych UR HNV. Ich powierzchnia w wariantach z największą potencjalną powierzchnią UR HNV w Polsce wynosi bowiem 4,1 mln ha.
- Gminy z największym udziałem UR HNV w powierzchni ogółem znajdują się szczególnie w województwie: lubelskim, małopolskim, mazowieckim, podlaskim i świętokrzyskim.
- Z danych ARiMR, GUS i IUNG-PIB wynika, że gminy z największym udziałem UR HNV w powierzchni ogółem w porównaniu do gmin pozostałych charakteryzują się przeciętnie większą liczbą gospodarstw rolnych i mniejszą ich średnią powierzchnią UR. Ponadto gminy te mają przeciętnie gorsze przyrodnicze warunki do prowadzenia produkcji rolniczej oraz częściej charakteryzuje je proces spadku liczby ludności.
- Z danych Polskiego FADN wynika, że gospodarstwa rolne z gmin o największym udziale UR HNV w powierzchni ogółem w porównaniu do analogicznych gospodarstw z gmin pozostałych mają mniejszą powierzchnię UR, ponoszą większe nakłady pracy na 1 ha UR oraz mają mniejszą wartość kapitału. Ponadto charakteryzują się mniejszą produktywnością ziemi i pracy, co współdecyduje o ich gorszej sytuacji ekonomicznej. Trzeba jednak podkreślić, że dane Polskiego FADN odnoszą się do gospodarstw o większym potencjale produkcyjnym i silniejszych ekonomicznie na tle gospodarstw ogółem w Polsce. Należy zatem przypuszczać, że przedstawiona sytuacja ekonomiczna gospodarstw nie w pełni odwzorowuje sytuację wszystkich gospodarstw w Polsce – szczególnie tych z gmin o największym udziale UR HNV w powierzchni ogółem.

Literatura

- Abramczuk, Ł., Augustyńska, I., Bębenista, A., Żekało, M. (2018). *Produkcja, koszty i dochody z wybranych produktów rolniczych w latach 2016-2017*. Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Abramczuk, Ł., Augustyńska-Grzymek, I., Czułowska, M., Jabłoński, K., Żekało, M. (2015). *Produkcja, koszty i dochody z wybranych produktów rolniczych w latach 2013-2014*. Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Abramczuk, Ł., Czułowska, M., Jabłoński, K., Żekało, M. (2016). *Produkcja, koszty i dochody z wybranych produktów rolniczych w latach 2014-2015*. Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Baldock, D., Beaufoy, G., Bennett, G., Clark, J. (1993). *Nature Conservation and New Directions in the Common Agricultural Policy*. London: Institute of European Environmental Policy.
- Dane z bazy danych ARiMR, stan na 31.12.2017 r. (data dostępu: 27.11.2018 r.).
- Dane OECD. Pobrane z: <https://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=77269> Dane z bazy danych IUNG-PIB (data dostępu: 09.07.2018 r.).
- Description and results of the fine-tuning procedure's application in Poland*. Raport IERiGŻ-PIB i MRiRW dla KE, luty 2017 r.
- GUS (2013). *Rolnictwo na obszarach specyficznych. Powszechny Spis Rolny 2010*. Warszawa: GUS.
- GUS (2017). *Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2016 r.* Warszawa: GUS.
- Komisja Europejska (2014a). CAP context indicators 2014-2020. 37. High Nature Value Farming.
- Komisja Europejska (2014b). European Red List of Bees.
- Komisja Europejska (2016). Working document. Practices to identify, monitor and assess HNV farming in RDPs 2014-2020. Listopad 2016.
- Komisja Europejska (2017). Working document. HNV farming indicator in RDPs 2014-2020: Overview from a survey.
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów pt. *Przyszłość rolnictwa i produkcji żywności*. Komisja Europejska, Bruksela, 29.11.2017 r. COM(2017) 713 final.
- Matyka, M., Jugowar, J.L., Kowalczyk, A., Kozyra, J., Łopatka, A., Piórkowski, H., Radzikowski, P., Siebielec, G. (2019). *Ocena rezultatów wdrażania Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 w latach 2014-2018. Zadanie II – środowisko i klimat*. Raport sporządzony dla MRiRW, Puławy.
- Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady. Przegląd śródkresowy unijnej strategii ochrony różnorodności biologicznej na okres do 2020 r. COM (2015) 478 final.
- Wniosek Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiający przepisy dotyczące wsparcia na podstawie planów strategicznych sporządzanych przez państwa członkowskie w ramach wspólnej polityki rolnej (planów strategicznych WPR) i finansowanych z Europejskiego Funduszu Rolniczego (EFRG) i z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) oraz uchylające rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 i rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1307/2013. Komisja Europejska, Bruksela, 1.06.2018 r. COM(2018) 392 final.
- Zieliński, M., Sobierajewska, J., Kagan, A. (2017). *Aktualizacja metody wyznaczania gospodarstw i obszarów o ekstensywnej produkcji rolnej w ramach HNV wraz z obszarami charakterystycznymi dla HNV (wariant II)*. Ekspertyza IERiGŻ-PIB dla MRiRW.

FARMS FROM AREAS OF HIGH NATURE VALUE (HNV) AGAINST THE BACKGROUND OF OTHER FARMS

Abstract

The study shows a comparative analysis of areas (communes) with a varying level of saturation with high nature value utilised agricultural area (HNV UAA) and assessed the functioning of farms from these areas in Poland. Firstly, three groups of communes differing in terms of the share of HNV UAA in the total area were identified. The first group were communes with the share of HNV UAA in the total area amounting to less than 10% (1st group communes), the second – communes with the share of HNV UAA equal to or higher than 10% and lower than 40% (2nd group communes), and the third – communes with the share of HNV UAA of at least 40% (3rd group communes). In these communes, the assessment covered the average number of farms along with their average UAA, percentage (%) of communes with farms having the average UAA equal to or higher than the Polish average, as well as the change in % in the population and the share in % in the communes where the population decreased by at least 5% in 2004-2017 and their average agricultural production area valorisation index (APAV). Then, the assessment of functioning covered 2878 farms with crop, livestock and mixed (crop and livestock) production from those communes which have continuously kept accounts for the Polish FADN system in 2014-2016. This assessment took account of their production potential, production organisation, land and labour productivity and income per 1 FWU. The study used the data from the Agency for Restructuring and Modernisation of Agriculture (ARiMR), Institute of Soil Science and Plant Cultivation State Research Institute (IUNG-PIB), data from farms keeping accounts for the Polish FADN in 2014-2016 as well as literature data.

Keywords: High Nature Value utilised agricultural areas (HNV UAA), landscape, biodiversity, farm, income per 1 FWU.

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 13.03.2020.